مقدمه ناشر

دوست خوبم، سلام

«مباش در پی آزار و هر چه خواهی کن که در شریعت ما غیر این گناهی نیست»
حافظ

فکر می‌کنم از همان زمانی‌که انسان‌ها شروع کردند به حرف‌زدن و بیان عقاید و اندیشه‌هایشان، این بحث و جدل پیش آمد که چه راهی درست است و چه راهی نادرست، چه فکری صواب است و چه اندیشه‌ای خطا، چه کاری بر طریق نجات است و چه عملی بر روش هلاک و ... .

آن‌چه سبب می‌شود آدم‌ها بهتر و درست‌تر فکر کنند ترکیب موزونی از منطق و ایمان است، منطق به آن سبب که همواره سنجه‌ای است برای ارزیابی درستی و نادرستی چیزها و ایمان به آن سبب که روشنایی راه تاریک و پرحادثهٔ پیش رویمان باشد.

مؤلف خوبمان، آقای محمد کشوری هم‌چنان مثل سال‌های پیش، در زمانی اندک و با دقتی بسیار، کتاب ماجرای بیست دین و زندگی را طوری نوشته که شما را از خواندن کتاب درسی و یا هر کتاب یا جزوهٔ دیگری بی‌نیاز کند.

هر چه برای موفقیت در امتحان‌های کتبی، تشریحی، نهایی و ... لازم دارید در این کتاب، یک‌جا جمع شده است. شاید بگویید چرا این‌قدر از کتابشان تعریف می‌کنند؟!؟! راست می‌گویید ولی اگر تعریف می‌کنیم به این خاطر است که از کیفیت و کارکردش مطمئن هستیم. با این‌همه، چون خواننده و استفاده‌کنندهٔ این کتاب شمایید حتماً نظرتان در مورد تک‌تک درس‌ها و صفحه‌های کتاب، این‌که چه کم دارد و چه‌ها را زیاد و این‌که چگونه می‌تواند بهتر و دوست‌داشتنی‌تر شود، برایمان بسیار ارزشمند و کمک‌کننده است. برایمان بنویسید. منتظریم

خوب و خوش باشید

مقدمه مؤلف

وقتی صحبت از دین می‌شود، بیشتر آدم‌ها به کارهایی که «باید» انجام دهند یا «نباید» انجام دهند فکر می‌کنند؛ احتمالاً هم سختی انجام‌دادن بعضی کارها یا ناراحتی انجام‌ندادن کارها(یی که معمولاً آدم دوست دارد!) باعث حسِ خوبی به این «باید» و «نباید» نمی‌شود. اگر محتوای دین را سه بخش کنیم و آن‌ها را به اعتقادات (چیزهایی که باید قبول داشته باشیم)، اخلاق (روش زندگی‌مان) و احکام (همان بایدها و نبایدها) تقسیم کنیم، سهمِ اصلی برای اعتقادات است و اعتقادات باعث می‌شود که آدم‌ها کارهایی را انجام دهند یا ندهند. مثلاً تا وقتی من معتقد نباشم که ورزش برای من و سلامتی من خوب است حتماً ورزش نمی‌کنم (ممکن است معتقد باشم و ورزش هم نکنم. اشکال آن‌جا چیز دیگری است!) این‌که به ورزش‌کردن اعتقاد پیدا کنم و آن را قبول کنم تا بعد به سراغ عمل و انجام آن بروم نیازمند یک درون‌نگری و تفکری است که باید هر کس برای خودش به درستی و دقت انجام دهد. داستان دین و زندگی هم همین است. تا وقتی به چیزی معتقد نباشید، آن را انجام نمی‌دهید یا حداقل خوب و درست انجام نمی‌دهید و آن هم اثری بر شما ندارد پس به نظرم اولین قدم همان درون‌نگری و تفکر برای رسیدن به اعتقادات درست است.

با امتحان نهایی خرداد ۱۴۰۲، فصل جدیدی برای امتحان‌های نهایی و به‌خصوص درس دین و زندگی شروع شد. سؤال‌ها دقیق و سخت و مفهومی بودند و با شب امتحان خواندن کار درنمی‌آمد. با این نوع جدید آزمون نهایی با این‌که کنکور عمومی نداریم ولی برای کسب نمره از امتحان نهایی شما نیاز به یک کتاب در حد امتحان نهایی‌های سخت دارید. کتاب ماجرای بیست دین و زندگی برای همین تغییر کرده است و هم درس‌نامه‌ها را خیلی دقیق‌تر و نکته‌ای‌تر و هم سؤالات را خیلی ریز و جزئی به همراه تعدادی سؤال جدید مفهومی خواهید دید. در انتهای هر درس هم یک آزمون برای جمع‌بندی گذاشته‌ایم. توصیه‌ام این است که سعی کنید در طول سال کم‌کم درس‌ها را بخوانید و سؤال‌ها را پاسخ دهید تا نتیجهٔ تلاش شما تضمین شود. با توجه به **سؤالات نهایی** که در کتاب آمده است و **سؤالات جمع‌بندی** و **آزمون‌ها** این کتاب برای نتیجه گرفتن در امتحان نهایی کامل و بی‌نقص است.

نکته: سؤال‌هایی که علامت دارن، سخت‌ترین سؤال‌های هر بخشن. اگر به کم‌تر از ۲۰ راضی نمی‌شی، بعد از تسلط روی سؤال‌های دیگه، برو سراغ اون‌ها.

باید این‌جا از دقت نظر و پیگیری آقای مهدی هاشمی تشکر کنم که مثل همیشه با دقت و ریزبینی که مخصوص خودش است کتاب را خیلی بهتر نمود. خانم زهرا جالینوس بیشتر از مؤلف کتاب برای این کتاب زحمت کشیده است و باید به صورت ویژه از ایشان تشکر کنم. ساختار جدید و طراحی و تولید کتاب، حاصل زحمات بی‌وقفهٔ دوستان واحد تولید است که همیشه با سرعت و کیفیت عالی کارها را به نتیجه رسانده‌اند.

ایام عزت مستدام!

فهرست

	درس‌نامه‌وسؤال	خلاصهٔ‌نموداری	آزمون‌جمع‌بندی	پاسخ‌نامه
درس اول: هستی‌بخش	۷	۱۵	۱۶	۱۷
درس دوم: یگانهٔ‌بی‌همتا	۱۸	۲۶	۲۷	۲۸
درس سوم: توحیدوسبک‌زندگی	۲۹	۳۷	۳۸	۳۹
درس چهارم: فقط‌برای‌تو	۴۰	۴۶	۴۷	۴۸
درس پنجم: قدرت‌پرواز	۴۹	۵۸	۵۹	۶۰
درس ششم: سنت‌های‌خداونددرزندگی	۶۱	۷۲	۷۳	۷۴
درس هفتم: درگروکارخویش	۷۵	۸۴	۸۵	۸۶
درس هشتم: بازگشت	۸۷	۹۶	۹۷	۹۸
درس نهم: زندگی‌دردنیای‌امروزوعمل‌به‌احکام‌الهی	۹۹	۱۰۹	۱۱۰	۱۱۱
درس دهم: پایه‌های‌استوار	۱۱۲	۱۱۸	۱۱۹	۱۲۰
درس یازدهم: عصرشکوفایی	۱۲۱	۱۲۹	۱۳۰	۱۳۱
درس دوازدهم: نگاهی‌به‌تمدن‌جدید	۱۳۲	۱۳۸	۱۳۹	۱۴۰
درس سیزدهم: مسئولیت‌بزرگ‌ما	۱۴۱	۱۵۱	۱۵۲	۱۵۳
نمونه‌امتحان‌نیم‌سال‌اول: امتحان‌شمارهٔ(۱)	۱۵۴			۱۵۵
نمونه‌امتحان‌نیم‌سال‌اول: امتحان‌شمارهٔ(۲)	۱۵۶			۱۵۷
نمونه‌امتحان‌نیم‌سال‌دوم: نهایی‌خردادماه۱۴۰۲	۱۵۸			۱۶۰
نمونه‌امتحان‌نیم‌سال‌دوم: نهایی‌شهریورماه۱۴۰۲	۱۶۱			۱۶۳
نمونه‌امتحان‌نیم‌سال‌دوم: نهایی‌دی‌ماه۱۴۰۲	۱۶۴			۱۶۶
نمونه‌امتحان‌نیم‌سال‌دوم: نهایی‌خردادماه۱۴۰۳	۱۶۷			۱۶۹

اندیشه
- ① مانند بذری در ذهن انسان جوانه می‌زند.
- ② مانند بذری در دل و قلب ریشه می‌دواند.
- ③ برگ و بار آن به صورت اعمال ظاهر می‌شود.

ثمره‌های اندیشیدن
- ① پرطراوت و زیبا کردن بهار جوانی
- ② شکوفاکردن استعدادها
- ③ امیدوارکردن به آینده‌ای زیباتر
- ④ برترین عبادت‌ها را انجام‌دادن

حدیث پیامبر اکرم ﷺ (افضل العبادة ...)

موضوع حدیث: برترین عبادت، اندیشیدن در مورد خداوند

پیام‌های حدیث: ۱- اندیشیدن مداوم در مورد خدا و صفاتش (مانند قدرت و ...) برترین عبادت است.

۲- این حدیث اهمیت اندیشیدن در اسلام را نشان می‌دهد.

۱ تفکر و اندیشه

بخش اوّل

اندیشه مانند بذری است که در ذهن جوانه می‌زند، در دل و قلب ریشه می‌دواند و برگ و بار آن به‌صورت اعمال ظاهر می‌گردد. *برگ و بار اندیشه ← عمل انسان*

اندیشه، بهار جوانی را پرطراوت و زیبا می‌سازد، استعدادها را شکوفا می‌کند و امید به آینده‌ای زیباتر را نوید می‌بخشد. علاوه بر آن می‌تواند برترین عبادت‌ها باشد. پیامبر اکرم ﷺ می‌فرماید:

اَفضَلُ العِبادَةِ اِدمانُ التَّفَکُّرِ فِی اللّهِ وَ فی قُدرَتِهِ[1]

برترین عبادت، اندیشیدن مداوم دربارهٔ خدا و قدرت اوست.

بیانگر صفات الهی

این بخش از کتاب به همین عبادت پرداخته است: اندیشه دربارهٔ خدا

یعنی اندیشیدن در صفات الهی نه ذات الهی

درس اوّل: هستی بخش

آیا تاکنون برایتان پیش آمده است که در فضایی آرام نشسته و به دور از هیجان و هیاهوی زندگی دربارهٔ این جهان پر جنب‌وجوش تفکّر کرده باشید؟ تفکّر دربارهٔ جهان دوردست؛ یعنی آسمان بی‌کران با کهکشان‌ها، منظومه‌ها، خورشید و سیّارگان؛ و تفکّر دربارهٔ همین جهان نزدیک، یعنی زمین با جنگل‌ها، دریاها، بیابان‌ها، جانوران، گیاهان و گل‌های زیبایش.

آیا هرگز دربارهٔ آغاز و پایان این هستی پهناور فکر کرده‌اید؟ به راستی این میلیاردها میلیارد کهکشان و ستاره و سیّاره، با میلیاردها موجود متنوّع از کجا آمده‌اند؟ موجودات جهان، هستی خود را وامدار چه‌کسی هستند؟! *پاسخ همهٔ این سؤالات این است که خداوند جهان را آفریده است.*

در این درس می‌خوانیم موجودات در دو چیز به خدا وابسته‌اند: ① پیدایش ② بقا

۱ـ میزان‌الحکمة، ری‌شهری، ج ۹، ص ۲۳۱.

سؤال‌هایی که علامت دارن، سخت‌ترین سؤال‌های هر درس هستن. اگر به کم‌تر از ۲۰ راضی نمی‌شی، بعد از تسلط روی سؤال‌های دیگه، برو سراغ اون‌ها.

سؤال‌های امتحانی

۱- کدام‌یک ثمرهٔ اندیشیدن نیست؟

الف) ریشه‌کردن اندیشه در دل‌ها　　ب) شکوفاشدن استعدادها　　ج) امیددادن به آینده‌ای بهتر

۲- با توجه به حدیث پیامبر ﷺ که فرمود: «افضل العبادة ادمان التفکّر ...» برترین عبادت چیست؟

۳- نتیجه و برگ و بار اندیشه چگونه ظاهر می‌شود؟

۴- بذر اندیشه در دل و قلب ریشه می‌دواند. (درست / نادرست)

۵- اندیشه مانند بذری در ..... جوانه می‌زند و برگ و بار آن به صورت ..... ظاهر می‌گردد.

۶- پیام حدیث شریف «افضل العبادة ادمان التّفکر ...» چیست؟

نیازمندی جهان به خدا در پیدایش

هر کدام از ما، براساس فطرت خویش، خدا را می‌یابیم و حضورش را درک می‌کنیم. به روشنی می‌دانیم در جهانی زندگی می‌کنیم که آفریننده‌ای حکیم آن را هدایت و پشتیبانی می‌کند و به موجودات مدد می‌رساند. با وجود این شناخت اوّلیه، قرآن کریم ما را به معرفت عمیق‌تر دربارهٔ خداوند فرا می‌خواند و راه‌های گوناگونی را برای درک وجود او و نیز شناخت صفات و افعال او به ما نشان می‌دهد. یکی از این راه‌ها، تفکّر دربارهٔ نیازمند بودن جهان، در پیدایش خود، به آفریننده است. بیان این راه به شرح زیر است: *استدلال در مورد وجود خدا*

مقدمهٔ اول* اگر به خود نظر کنیم، خود را پدیده‌ای می‌یابیم که وجود و هستی‌مان از خودمان نیست. در اشیای پیرامون نیز که بیندیشیم، آنها را همین‌گونه می‌بینیم؛ حیوانات، گیاهان، جمادات، زمین، ستاره‌ها و کهکشان‌ها، همه را پدیده‌هایی می‌یابیم که وجودشان از خودشان نبوده و نیست. *(پدیده شامل انسان هم می‌شود.)*

مقدمهٔ دوم* پدیده‌ها، که وجودشان از خودشان نیست، برای موجود شدن نیازمند به پدیدآورنده‌ای هستند که خودش پدیده نباشد، بلکه وجودش از خودش باشد؛ همان‌طور که چیزهایی که شیرین نیستند، برای شیرین شدن نیازمند به چیزی هستند که خودش شیرین باشد. عبدالرحمان جامی این معنا را در دو بیت چنین بیان می‌کند:

ذاتِ نایافته از هستی، بخش — چون تواند که بود هستی بخش[1]

خشک ابری که بود ز آب تهی — ناید از وی صفت آب‌دهی[2]

یعنی وجودش از خودش است.

آری در آفرینش نیز، یک موجود فقط در صورتی در وجود خود نیازمند به دیگری نیست که خودش ذاتاً موجود باشد. در این صورت، چنین چیزی دیگر پدیده نیست و نیاز به پدیدآورنده نخواهد داشت؛ همواره بوده است و همواره خواهد بود.

نتیجه* با توجه به دو مقدمهٔ فوق می‌توانیم نتیجه بگیریم که ما و همهٔ پدیده‌های جهان، در پدیدآمدن و هست شدن خود به آفریننده‌ای نیازمندیم که خودش پدیده نباشد و سرچشمه هستی باشد. این وجود برتر و متعالی «خدا» نامیده می‌شود.

۱ـ «بخش» در مصرع اول به معنای بهره و سهم است و در مصرع دوم به معنای عطاکردن.

۲ـ جامی، هفت اورنگ، سبحة‌الابرار، بخش ۱۹.

۷

نیازمندی جهان به خداوند در پیدایش

انسان دو گونه شناخت در مورد خدا دارد:

۱ شناخت اولیه و فطری ← برای همه هست.

۲ شناخت و معرفت عمیق‌تر ← قرآن به آن دعوت می‌کند.

هدف شناخت فطری: درک این که جهان آفریننده‌ای حکیم دارد.

هدف معرفت عمیق‌تر: درک وجود خداوند و شناخت صفات و افعال او.

استدلال در مورد نیازمندی جهان به خدا در پیدایش

این استدلال دو مقدمه و یک نتیجه دارد:

مقدمهٔ اوّل: جهان هستی و پدیده‌های آن، وجودشان از خودشان نیست ← چون پدیده‌اند.

نکته مفهومی جهان هستی از جمله انسان = مخلوقات = فقیر = معلول = واجب‌الوجود بالغیر = پدیده

مقدمهٔ دوم: هر پدیده‌ای که وجودش از خودش نباشد، پدیدآورنده‌ای دارد که وجودش از خودش است.

نکته مفهومی خداوند = خالق = غنی = علت‌العلل = واجب‌الوجود بالذات = قائم بالذات = پدیدآورنده

نتیجه: پدیدآورنده و سرچشمهٔ هستی که وجودش از خودش است (ذاتی است)، خداوند نامیده می‌شود.

شعر جامی (ذاتِ نایافته از ...)

موضوع شعر: مقدمهٔ دوم استدلال در مورد نیازمندی جهان و پدیده‌ها به خداوند در پیدایش

پیام شعر: پدیده‌ای که وجودش از خودش نباشد، نیازمند پدیدآورنده است و خودش هستی‌بخش نیست.

سؤال‌های امتحانی

۷- پدیده‌ها نیازمند پدیدآورنده‌ای هستند که وجودش از خودش نباشد. (درست / نادرست)

۸- انسان براساس ..... خدا را می‌یابد و حضورش را درک می‌کند که به آن شناخت اولیه می‌گویند. *(نهایی خرداد ۱۴۰۲)*

۹- در مقدمهٔ دوم در مورد نیازمندی جهان به خدا، ویژگی‌های پدیده‌ها را بیان می‌کنیم. (درست / نادرست)

۱۰- آن‌چه که قرآن انسان را به آن فرامی‌خواند علاوه بر شناخت فطری، ..... است.

۱۱- یک موجود فقط در صورتی نیازمند به دیگری نیست که خودش ذاتاً موجود باشد. (درست / نادرست) *(نهایی شهریور ۹۹)*

۱۲- بیت «خشک ابری که بود ز آب تهی / ناید از وی صفت آب‌دهی» به کدام مقدمه از استدلال خداشناسی اشاره دارد؟

۱۳- نیازمندی جهان به خدا در پیدایش را با استدلال ثابت کنید. *(نهایی خرداد ۱۴۰۱)*

۱۴- پدیدآورندهٔ جهان چه ویژگی منحصربه‌فردی دارد؟

۱۵- اصطلاح زیر را تعریف کنید. *(نهایی شهریور ۱۴۰۲)*

«پدیده»:

تفکر در متن

توضیحات صفحه قبل را به‌صورت یک استدلال، به‌طور خلاصه بنویسید.

مقدمه اوّل : ما و این جهان ، پدیده‌هایی هستیم که وجودمان از خودمان نیست.

مقدمه دوم : موجوداتی که وجودشان از خودشان نیست، نیازمند پدیدآورنده‌ای هستند که پدیده نباشد.

نتیجه : همهٔ موجودات و پدیده‌های جهان نیازمند پدیدآورنده‌ای هستند که خالق جهان است و وجودش از خودش است.

پاسخ به یک پرسش

برخی می‌پرسند : چرا موجودات این جهان باید به آفریننده نیاز داشته باشند امّا خود آفریننده به خالق نیاز نداشته باشد؟!

هر پدیده‌ای

در پاسخ می‌گوییم : اگر با دقت بیشتر استدلال بیان شده در صفحه قبل را مرور کنیم، متوجه می‌شویم که جایی برای طرح این سؤال باقی نمی‌ماند. آن استدلال نمی‌گوید که «هر موجودی» به آفریننده نیاز دارد. بلی، اگر کسی این را بگوید، باید نتیجه بگیرد که خدا هم به آفریننده نیازمند است. نتیجهٔ چنین حرفی این است که هیچ چیزی وجود پیدا نکند، زیرا هر موجودی را که ما فرض کنیم، باید قبل از آن موجودی باشد تا آن را پدید آورد و این سلسله تا بی‌نهایت پیش خواهد رفت و هیچ‌گاه، هیچ موجودی پدید نخواهد آمد. (تسلسل علت‌ها که باطل است.)

به‌عنوان مثال، در ساختار ساعت، ممکن است ده‌ها چرخ‌دنده وجود داشته باشد که هریک باعث حرکت دیگری می‌شود. چرخ‌دندهٔ اول، چرخ‌دندهٔ دوم را می‌چرخاند و چرخ‌دندهٔ دوم چرخ‌دندهٔ سوم را و... . اگر به حرکت این چرخ‌دنده‌ها دقت کنید متوجه خواهید شد که موتور درون ساعت علت اصلی حرکت این چرخ‌دنده‌هاست که آن موتور برای حرکت خودش، نیاز به هیچ چرخ‌دنده‌ای ندارد. حال فرض کنید تعداد این چرخ‌دنده‌ها بی‌نهایت است و همگی در حال چرخیدن هستند. آیا امکان دارد که زنجیره این چرخ‌دنده‌ها به هیچ موتوری که حرکت‌دهندهٔ چرخ‌دنده‌ها باشد، نرسد؟

چنین چیزی غیرممکن است؛ یعنی امکان ندارد که بی‌نهایت چرخ‌دنده درحال چرخیدن باشند ولی هیچ محرّک (موتور) مستقل و بی‌نیازی سبب ایجاد حرکت در آنها نباشد. این همان مفهوم «تسلسل علت‌ها» است، یعنی اینکه سلسلهٔ علت و معلول‌ها تا بی‌نهایت ادامه یابد و به علتی نخستین ختم نشود، و این مطلب از نظر عقلی محال است. (تسلسل علت‌ها به دلیل عقلی باطل است.)

۸

تسلسل علت‌ها

تسلسل بی‌نهایت علت‌ها یعنی: سلسلهٔ علت‌ها و معلول‌ها بدون این‌که انتهایی داشته باشد تا بی‌نهایت ادامه پیدا کند.

نکته تسلسل علت‌ها از نظر عقلی محال است.

توضیح هر چه‌قدر هم سلسلهٔ علت‌ها و معلول‌ها طولانی باشد، باز هم باید یک علت (که معلول نیست) در ابتدای این سلسله بیاید. هر مجموعه‌ای از علت‌ها که پشت سر هم می‌آیند باید (و از لحاظ عقلی) به علتی ختم شوند که آن علت، علت نخستین است و آن علت دیگر خودش معلول چیزی نیست.

مثال امکان ندارد بی‌نهایت چرخ‌دنده در حال چرخیدن باشند و هیچ موتور محرکی برای آن‌ها نباشد.

سؤال‌های امتحانی

۱۶- استدلال نیازمندی جهان در پیدایش به خداوند می‌گوید هر موجودی به آفریننده نیاز دارد. (درست / نادرست)

۱۷- هر موجودی به آفریننده نیازمند است. (درست / نادرست) *(نهایی خرداد ۱۴۰۲)*

۱۸- محال‌بودن تسلسل علت‌ها به دلیل ..... است؛ یعنی از لحاظ ..... امکان ندارد سلسله‌علت‌ها به علت نخستینی ختم نشود.

۱۹- اصطلاح زیر را تعریف کنید. *(نهایی شهریور ۱۴۰۲)*

«تسلسل»:

با توجه به این نکته، عقل انسان نمی‌گوید که هر موجودی به آفریننده نیاز دارد، همان‌طور که نمی‌گوید تمام چیزهای شیرین، حتی شکر و قند، نیازمند به یک شیرین‌کننده هستند، بلکه ذهن ما اگر موجودی را ببیند که قبلاً نبوده و بعد پدید آمده، در اینجا می‌گوید «پدیده» نمی‌تواند خود به خود پدید آید و حتماً آفریننده‌ای آن را پدید آورده است.

همان‌طور که ذهن ما نمی‌پذیرد که یک پدیده بدون پدیدآورنده باشد همان‌طور هم، برعکس، نمی‌پذیرد وجودی که ذاتاً موجود است نیازی به پدیدآورنده داشته باشد. *(موجود ذاتاً پدیده نیست.)*

نیازمندی جهان به خدا در بقا

شما حتماً نام مسجد گوهرشاد را که در جوار حرم مطهر امام رضا علیه‌السلام، است، شنیده‌اید. شاید بارها آن را دیده و در آن نماز خوانده‌اید. این مسجد یکی از شاهکارهای هنر ایرانیِ بازمانده از دورهٔ تیموریان است و جاذبهٔ زیادی برای گردشگران و زائران دارد. این مسجد باشکوه همچنان باقی است، اما از معمار و بنّا و کارگرانی که آن را با عشق و هنر بنا کرده‌اند خبری نیست. آیا رابطهٔ خدا با جهان نیز مانند رابطهٔ بنّا با مسجد است؟ *خیر، زیرا رابطهٔ بنّا و ساختمان صرفاً کنار هم قراردادن مصالح است.*

اگر اندکی دقت کنیم، درمی‌یابیم که یک تفاوت بنیادین میان این دو رابطه وجود دارد. مسجد گوهرشاد از مصالح ساختمانی مانند خاک و سنگ و گچ و چوب و کاشی و... تشکیل شده که هیچ‌کدام از آنها را بنّا به‌وجود نیاورده است. هریک از این مصالح نیز خواصّی دارند که بنّا آن را ایجاد نمی‌کند. بنّا نه چسبندگی گچ را ایجاد می‌کند و نه سختی و استحکام سنگ را؛ به‌عبارت دیگر بنّا نه اجزای ساختمان را پدید آورده و نه خواصّ آن اجزا را. کار بنّا فقط جابه‌جا کردن مواد و چینش آنها است. اما خداوند، خالق سنگ و گچ و چوب، و خوّاص آنها و حتّی خالق خود بنّا است. بر این اساس وجود بنّا و نیز وجود مصالح و خواصّ آنها، همه وابسته به خداست و خداوند هر لحظه اراده کند، آنها از بین می‌روند و ساختمان متلاشی می‌گردد. به همین جهت، جهان همواره و در هر «آن» به خداوند نیازمند است و این نیاز هیچ‌گاه قطع یا کم نمی‌شود. *نیازمندی در هر آن یعنی نیازمندی در بقا*

رابطهٔ بنّا و ساختمان

به‌عنوان مثال می‌توان گفت که رابطهٔ خداوند با جهان، تا حدّی شبیه رابطهٔ مولّد برق با جریان برق است؛ همین که مولّد متوقف شود جریان برق هم قطع می‌گردد و لامپ‌های متصل به آن نیز خاموش می‌شوند.

بنابراین، مسجد با ساخته شدن، از بنّا بی‌نیاز می‌شود اما موجودات چنین نیستند و پس از پیدایش نیز همچنان، مانند لحظهٔ نخستِ خلق شدن، به خداوند نیازمند هستند. از این‌رو دائماً با زبان حال، به پیشگاه الهی عرض نیاز می‌کنند. *(پیام آیهٔ شریفهٔ یسأله من فی السماوات و الارض)*

تشبیه درست رابطهٔ خداوند با جهان

ذهن ما دو چیز را نمی‌پذیرد:

۱ **یک پدیده بدون پدیدآورنده باشد.**

۲ **موجودی که ذاتاً وجود دارد نیازی به پدیدآورنده داشته باشد.**

پس لازم نیست خود آفریننده را مثل پدیده‌های جهان، پدیده‌ای در نظر بگیریم که نیازمند به علت باشد.

نکته مفهومی

- هر موجودی نیاز به آفریننده دارد. ← نادرست ✗
- هر پدیده‌ای نیاز به آفریننده دارد. ← درست ✓

نیازمندی جهان به خداوند در بقا

موجودات دو گونه به خدا وابسته‌اند
- در پیدایش و خلق
- در بقا و ادامهٔ وجود

۱ **یک تشبیه**: رابطهٔ بنا و ساختمان با رابطهٔ خداوند و جهان

تفاوت: کار بنّا صرفاً چینش و کنار هم قراردادن اجزا است، کار خداوند خلقت همه‌چیز (بنّا، مصالح و ...) است.

۲ **یک تشبیه**: رابطهٔ مولّد برق و جریان برق با رابطهٔ خداوند و جهان

شباهت: تا وقتی مولّد برق متوقف نشود، جریان برق هست، خداوند هم تا وقتی به جهان عنایت و رحمت دارد، جهان هست، هرگاه رحمت الهی قطع شود جهان و موجودات آن وجود نخواهند داشت:

نتیجهٔ استدلال: موجودات جهان در بقا نیز مانند پیدایش به خداوند وابسته هستند و دائم به خداوند عرض نیاز می‌کنند.

تشبیه ۱ نادرست و تشبیه ۲ درست است.

نکته مفهومی

- رابطهٔ خداوند با جهان هستی، مشابه رابطهٔ بنّا و مسجد است. ← نادرست ✗
- رابطهٔ خداوند با جهان هستی، مشابه رابطهٔ مولد برق با جریان برق است. ← درست ✓

سؤال‌های امتحانی

۲۰- ذهن ما نمی‌پذیرد که ..... .

الف) یک پدیده بدون پدیدآورنده باشد. ب) یک موجود بدون پدیدآورنده باشد.

۲۱- رابطهٔ جهان با خداوند را می‌توان تا حدودی مانند رابطهٔ بنّا و ساختمان دانست. (درست / نادرست) *(نهایی شهریور ۱۴۰۰)*

۲۲- چرا تشبیه رابطهٔ جهان و خداوند با رابطهٔ بنّا و ساختمان نادرست است؟

۲۳- کدام تشبیه در مورد رابطهٔ جهان و خداوند نادرست است؟

الف) مولّد برق و جریان برق ب) مهندس برق و کارخانهٔ برق

۲۴- منظور از نیازمندی در هر آن به خداوند چیست؟

۲۵- عرض نیاز پیوسته موجودات به درگاه الهی نتیجهٔ درک ..... موجودات است.

۲۶- در تشبیه رابطهٔ جهان و موجودات با رابطهٔ بنّا و ساختمان، به کدام ویژگی اشاره شده است؟

مخلوقات الهی

زبان حال موجودات را مولوی این گونه بیان می‌کند:

① ما چو نایيم و نوا در ما ز توست — ما چو کوهیم و صدا در ما ز توست

② ما که باشیم ای نو ما را جانِ جان — تا که ما باشیم با تو در میان

③ ما عدم‌هاییم و هستی‌های ما — تو وجود مطلقی، فانی نما

④ ما همه شیران ولی شیر عَلَم[1] — حمله‌مان از باد باشد دم به دم[2]

تدبّر در قرآن

در آیات زیر تدبّر کنید و به سؤالات پاسخ دهید.

■ یـا أَیُّهَا النّـاسُ أَنـتُمُ الْفُـقَراءُ إِلَـی اللّهِ وَ اللّـهُ هُـوَ الْغَنِیُّ الْحَـمیدُ[3]

ای مردم ..... شما به خداوند نیازمند هستید (در پیدایش و بقا) ... و خدا است که (تنها) بی‌نیاز ستوده است. .....

■ یَسأَلُـهُ مَن فِی السَّماواتِ وَ الأَرضِ کُـلَّ یَـومٍ هُوَ فی شَـأنٍ[4]

هر آنچه در آسمان‌ها و زمین است، پیوسته از او درخواست می‌کند. (نیازمندی در بقا)

او همواره دست اندرکار امری است

۱ـ فکر می‌کنید چرا موجودات پیوسته از خداوند درخواست دارند؟ زیرا در بقای خود وابسته به خداوند هستند.

۲ـ نیاز انسان به خدا شامل چه چیزهایی می‌شود؟ انسان هم در پیدایش و هم بقا به خداوند نیازمند است.

۳ـ منظور از اینکه خداوند هر لحظه دست‌اندرکار امری است، چیست؟ خداوند هر لحظه در حال برآوردن نیازهای موجودات است.

آگاهی، سرچشمهٔ بندگی

غافل — با ایمان

انسان‌های ناآگاه نسبت به نیاز دائمی انسان به خداوند، بی‌توجه‌اند؛ امّا انسان‌های آگاه دائماً سایهٔ لطف و رحمت خدا را احساس می‌کنند و خود را نیازمند عنایات پیوستهٔ او می‌دانند. هرچه معرفت انسان به خود و رابطه‌اش با خدا بیشتر شود، نیاز به او را بیشتر احساس و ناتوانی و بندگی خود را بیشتر ابراز می‌کند.

افزایش خودشناسی ← درک بیشتر فقر و نیاز ← افزایش بندگی رابطهٔ خودشناسی و بندگی

۱ـ عَلَم: پرچم؛ در اینجا مولوی انسان‌ها را به شیرهایی تشبیه کرده که بر روی پرچم نقاشی شده‌اند و بر اثر وزش باد تکان می‌خورند.
۲ـ مثنوی، مولوی، دفتر اول (با اندکی تلخیص)
۳ـ سورهٔ فاطر، آیهٔ ۱۵
۴ـ سورهٔ رحمن، آیهٔ ۲۹.

۱۰

آگاهی و بندگی

شعر مولوی (ما چو نایيم ...)

موضوع شعر: نیازمندی موجودات در بقا به خداوند

پیام‌های شعر:

بیت (۱): منظور از «نوا» وجود است؛ یعنی وجود ما از خداست. یک دم که نوا نباشد صدایی هم نیست؛ پس وجودی هم نیست.

بیت (۲): ما به وسیلهٔ خواست خداوند در میان یعنی در جهان هستیم.

بیت (۳): موجودات عدم و نیستی هستند و خداوند وجود مطلق است. خداوند فانی‌نما (فانی‌کننده) است.

بیت (۴): شیر عَلَم یعنی شیر روی پرچم که با باد حرکت می‌کند. اگر باد نباشد شیر روی پرچم هم حرکتی ندارد.

سورهٔ فاطر، آیهٔ ۱۵ ﴿یا ایّها النّاس ...﴾

موضوع آیه: نیازمندی موجودات در پیدایش و بقا به خداوند

پیام آیه: چون انسان پدیده است، به خداوند نیازمند است امّا خداوند بی‌نیاز است. نیازمندی پدیده‌ها به خداوند همیشگی است.

سورهٔ رحمن، آیهٔ ۳۹ ﴿یسأله من ...﴾

موضوع آیه: نیازمندی موجودات به خداوند در بقا

پیام آیه: چون موجودات در بقا به خداوند وابسته هستند، دائم از خداوند خواسته دارند و خداوند نیز هر لحظه دست اندر کار برآوردن خواسته‌های آنان است.

انسان‌های
- **ناآگاه** (غافل) نسبت به نیاز دائمی انسان به خداوند، بی‌توجه هستند.
- **آگاه** (باایمان) دائم سایهٔ لطف و رحمت خدا را احساس می‌کنند.

افزایش خودشناسی (علت) درک بیشتر فقر و نیاز به خدا (علت) افزایش بندگی نسبت به خداوند

سؤال‌های امتحانی

۲۷- با توجه به آیهٔ شریفهٔ ﴿یا ایّها النّاس انتم الفقراء الی الله ...﴾، نیاز انسان به خداوند شامل چه چیزهایی می‌شود؟ (نهایی خرداد ۹۹)

۲۸- زبان حال دائمی موجودات، عرض نیاز به خداوند هم در مرحلهٔ پیدایش و هم در مرحلهٔ بقاست. (درست / نادرست) (نهایی خرداد ۱۴۰۲)

۲۹- درک بیشتر فقر و نیاز معلول افزایش ..... است.

۳۰- نتیجهٔ نهایی خودشناسی برای انسان آگاه چیست؟

۳۱- آیهٔ شریفهٔ ﴿یسأله من فی السّماوات و الارض﴾ کدام نیاز موجودات به خداوند را بیان می‌کند؟

۳۲- بیت «ما همه شیران ولی شیر علم / حمله‌مان از باد باشد دم‌به‌دم»، کدام‌یک از نیازمندی‌های موجودات به خدا را بیان می‌کند؟

۳۳- انسان آگاه دائماً سایهٔ ..... خدا را حس می‌کند.

۳۴- سرچشمهٔ بندگی انسان از کجا نشأت می‌گیرد؟

۳۵- عبارت قرآنی ﴿یا ایّها النّاس انتم الفقراء الی الله و الله هو الغنیّ الحمید﴾ را ترجمه کنید. (نهایی دی ۱۴۰۰)

برای همین است که پیامبر گرامی ما، با آن مقام و منزلت خود در پیشگاه الهی، عاجزانه از خداوند می‌خواهد که برای یک لحظه هم، لطف و رحمت خاصش را از او نگیرد و او را به حال خود واگذار نکند:

اَللّٰهُمَّ لا تَکِلنی اِلیٰ نَفسی طَرفَةَ عَینٍ اَبَدًا؛ خدایا هیچ‌گاه مرا چشم به‌هم زدنی به خودم وامگذار.[1]

نور هستی

قرآن کریم، رابطهٔ میان خداوند و جهان هستی را با کلمه‌ای بیان می‌کند که در نظر اوّل برای ما شگفت‌انگیز می‌نماید. اما پس از تفکّر دقیق به‌معنای آن پی می‌بریم؛ قرآن کریم می‌فرماید:

اَللّٰهُ نورُ السَّماواتِ وَ الاَرضِ[2]... خداوند نور آسمان‌ها و زمین است.

ما با نور خورشید، نور لامپ و انواع نورهای دیگر آشنا هستیم و می‌دانیم که خداوند از نورهایی نیست که از اجسام ناشی می‌شوند، یعنی منشأ مادی دارند. پس، نور بودن خداوند به چه معناست؟

نور آن چیزی است که خودش پیدا و آشکار است و سبب پیدایی و آشکار شدن چیزهای دیگر نیز می‌شود. نورهای معمولی هم این خاصیّت را دارند که خودشان آشکارند و سبب آشکارشدن اشیای دیگر هم می‌شوند.

مفهوم نور هستی‌بودن خداوند

خداوند نور هستی است. یعنی تمام موجودات، «وجود» خود را از او می‌گیرند، به سبب او پیدا و آشکار شده و پا به عرصهٔ هستی می‌گذارند و وجودشان به وجود او وابسته است. به همین جهت، هر چیزی در این جهان، بیانگر وجود خالق و آیه‌ای از آیات الهی محسوب می‌شود. درواقع، هر موجودی در حدّ خودش تجلّی خداوند و نشانگر حکمت، قدرت، رحمت و سایر صفات الهی است. از همین رو آنان که به دقت و اندیشه در جهان هستی می‌نگرند، در هر چیزی خدا را مشاهده می‌کنند و علم و قدرت او را می‌بینند.

دلی کز معرفت نور و صفا دید — به هر چیزی که دید، اوّل خدا دید[3]

و به تعبیر بابا طاهر: (معرفتی که در هر کجا خدا را می‌بیند.)

به صحرا بنگرم صحرا تو بینم — به دریا بنگرم دریا تو بینم

به هر جا بنگرم کوه و در و دشت — نشان از قامت رعنا تو بینم[4]

۱ـ تفسیر قمی، علی بن ابراهیم قمی، ج ۲، ص ۷۴.
۲ـ سورهٔ نور، آیهٔ ۳۵.
۳ـ گلشن راز، شیخ محمود شبستری.
۴ـ بابا طاهر، دو بیتی شمارهٔ ۱۶۲.

حدیث پیامبر (اللّهم لا تکلنی ...)

موضوع حدیث: درک بندگی خداوند با درک نیازمندی به او

پیام حدیث: انسان با خودشناسی می‌تواند درک بیشتری از نیاز و بندگی خداوند داشته باشد. پیامبر ﷺ از این جهت می‌خواهد حتی لحظه‌ای هم به خود واگذار نشود.

نورهستی

ویژگی نور:
- خودش پیدا و آشکار است.
- سبب پیدایی و آشکارشدگی هم می‌شود.

خداوند نور هستی است، به این معنی که:

۱. تمام موجودات وجود خود را از او می‌گیرند.

۲. به خاطر وجود خداوند همه‌چیز پیدا می‌شود و پا به عرصهٔ هستی می‌گذارد.

۳. وجودشان وابسته به وجود خداوند است.

در نتیجه:
- هر چیز در جهان، بیانگر وجود خالق و آیه‌ای از اوست.
- هر موجودی در حد خود تجلّی خداوند و نشان‌دهندهٔ حکمت، قدرت و صفات الهی است.

شعر شیخ محمود شبستری (دلی کز معرفت ...)

موضوع شعر: هر چیزی بیانگر وجود خداست

پیام‌های شعر:

۱- با اندیشه در جهان هستی می‌توان وجود خدا را درک کرد.

۲- هر موجودی در حد خودش نشانه‌ای از وجود خداست.

شعر باباطاهر (به صحرا بنگرم ...)

موضوع شعر: تجلّی خداوند در موجودات.

پیام شعر: هر موجودی در حد خودش نشانه‌ای از خداوند و تجلّی اوست.

سورهٔ نور، آیهٔ ۳۵ ﴿الله نور السّماوات و الارض﴾

موضوع آیه: خداوند نور هستی است.

پیام‌های آیه:

۱- نور سبب پیدایی و آشکارشدن موجودات است. خداوند نیز سبب به وجود آمدن هر چیز است.

۲- هر موجودی در حد خودش تجلی و نشانهٔ خداست.

سؤال‌های امتحانی

۳۶- با توجه به آیهٔ ﴿الله نور السّماوات و الارض﴾، نوربودن خداوند به چه معناست؟ (نهایی شهریور ۹۹ و خرداد ۱۴۰۰)

۳۷- قرآن رابطهٔ خداوند با جهان هستی را با کلمهٔ ..... بیان می‌کند.

۳۸- پیام شعر «دلی کز معرفت نور و صفا دید / به هر چیزی که دید اوّل خدا دید» چیست؟

۳۹- این سخن پیامبر گرامی اسلام ﷺ که فرمود: «اللّهم لا تکلنی الی نفسی طرفة عینٍ ابداً» بیانگر چه موضوعی است؟

۴۰- هر موجودی در حد خودش تجلی ..... است.

۴۱- انسان با دقت در جهان هستی چه چیزی را مشاهده می‌کند؟

۴۲- لازمهٔ این‌که در هر چیزی خدا را مشاهده کنیم درک چه موضوعی است؟

تفکر در حدیث

امیرالمؤمنین، امام علی ﷺ می‌فرماید :

ما رَأَیتُ شَیئًا اِلّا وَ رَأَیتُ اللّهَ قَبلَهُ، وَ بَعدَهُ، وَ مَعَهُ[1]

مقصود امام علی ﷺ از اینکه می‌فرماید قبل و بعد و همراه هر چیزی خدا را دیدم چیست؟

مقصود امام این است که هر چیزی در حد خودش تجلّی خداوند و صفات اوست؛ پس با مشاهدهٔ موجود می‌توان قبل از وجود آن خدا را دید، همراه با آن وجود خدا را درک کرد و باقی‌بودن خداوند بعد از او را هم فهمید.

اینکه انسان بتواند با هر چیزی خدا را ببیند، معرفتی عمیق و والاست که در نگاه نخست مشکل به نظر می‌آید، امّا هدفی قابل دسترس است، به‌خصوص برای جوانان و نوجوانان که پاکی و صفای قلب دارند. اگر قدم پیش گذاریم و با عزم و تصمیم قوی حرکت کنیم، به یقین خداوند نیز کمک خواهد کرد و لذّت چنین معرفتی را به ما خواهد چشاند.

ناتوانی در شناخت ذات و چیستی خداوند

اکنون ممکن است برای شما این سؤال پیش آید که آیا می‌توان به ذات خداوند پی برد و چیستی او را مشخص کرد؟ *خیر، زیرا چیستی خداوند درک‌شدنی نیست.*

در پاسخ می‌گوییم : موضوعاتی که می‌خواهیم دربارهٔ آنها شناخت پیدا کنیم، دو دسته‌اند :

دستهٔ اول موضوعاتی هستند که در محدودهٔ شناخت ما قرار می‌گیرند، مانند گیاهان، حیوان‌ها، ستارگان و کهکشان‌ها؛ حتی کهکشان‌های بسیار دور هم ممکن است روزی شناسایی شوند و انسان بتواند به ماهیت و ذات آنها دست یابد. در حقیقت، ذهن ما توان و گنجایش فهم چیستی و ذات چنین موضوعاتی را دارد، زیرا همهٔ آنها اموری محدود هستند.

دستهٔ دوم موضوعاتی هستند که نامحدودند و ذهن ما گنجایش درک آنها را ندارد؛ زیرا لازمهٔ شناخت هر چیزی احاطه و دسترسی به آن است. در واقع، ما به‌دلیل محدود بودن ذهن خود نمی‌توانیم ذات امور نامحدود را تصوّر کنیم و چگونگی وجودشان را دریابیم. خداوند حقیقتی نامحدود دارد؛ در نتیجه، ذهن ما نمی‌تواند به حقیقت او احاطه پیدا کند و ذاتش را شناسایی نماید. بنابراین، با اینکه ما به وجود خداوند به عنوان آفریدگار جهان پی می‌بریم و صفات او را

حقیقت نامحدود در ذهن محدود جا نمی‌گیرد.

۱ـ علم الیقین، ملّا محسن فیض کاشانی، ج ۱، ص ۴۹.

حدیث امام علی ﷺ (ما رأیت شیئاً و ...)

موضوع حدیث: تجلّی خداوند در جهان هستی

پیام‌های حدیث:

۱- با مشاهدهٔ دقیق جهان هستی انسان وجود خدا را درک می‌کند (می‌بیند).

۲- با معرفتی عمیق و والا در هر چیزی می‌توان خدا را درک کرد.

ویژگی‌های معرفت عمیق و والا

۱ در نگاه نخست مشکل به نظر می‌رسد.

۲ به‌خصوص برای جوانان و نوجوانان هدفی قابل دسترس است.

۳ نیازمند پاکی و صفای قلب هستیم.

برای رسیدن به این معرفت
- قدم پیش بگذاریم و با عزم و تصمیم قوی حرکت کنیم.
- با کمک خداوند پیش برویم.

ناتوانی در شناخت ذات و چیستی خداوند

موضوعاتی که بشر می‌تواند بشناسد، دو ویژگی دارند:

۱ در محدودهٔ شناخت قرار می‌گیرند؛ یعنی ذهن انسان گنجایش درک و فهم آن را دارد.

۲ در محدودهٔ شناخت ما قرار ندارند و از گنجایش ذهن و درک او بیشتر هستند؛ یعنی نامحدودند.

نکته خداوند چون حقیقتی نامحدود است در ذهن بشر و گنجایش درک او قرار نمی‌گیرد. (یعنی ذات خداوند) انسان می‌تواند وجود خدا و صفات او را درک کند، نه چیستی و ذات او را.

نکته مفهومی موارد زیر، همگی بیانگر مفهوم «تجلی خداوند در مخلوقات» است:

۱ آیهٔ ﴿الله نور السّماوات و الارض﴾

۲ بیت «دلی کز معرفت نور و صفا دید/...»

۳ شعر «به هرجا بنگرم کوه و در و دشت/...»

۴ حدیث «ما رأیت شَیئاً إلّا و رأیت الله ...»

سؤال‌های امتحانی

۴۳- خداوند حقیقتی نامحدود دارد، در نتیجه ذهن ما نمی‌تواند به حقیقت او احاطه پیدا کند. (درست / نادرست) *(نهایی خرداد ۹۹ و خرداد ۱۴۰۰)*

۴۴- چرا انسان در شناخت ذات و چیستی خداوند ناتوان است؟ *(نهایی شهریور ۹۹، دی ۹۸ و خرداد ۱۴۰۲)*

۴۵- صفات خداوند نامحدود است؛ پس نمی‌توان آن‌ها را درک کرد. (درست / نادرست)

۴۶- در چه صورتی، خداوند، لذت معرفت عمیق و والا را به انسان خواهد چشاند؟ *(نهایی شهریور ۱۴۰۲)*

۴۷- «خدا را با هر چیزی دیدن» برای انسان، چگونه معرفتی است؟ *(نهایی خرداد ۱۴۰۲)*

۴۸- پیام حدیث «ما رأیت شیئاً الّا و رأیت الله قبله و بعده و معه» چیست؟

۴۹- قدم اول برای رسیدن به معرفت عمیق و درک والا چیست؟

۵۰- چرا جوانان و نوجوانان در معرفت عمیق خداوند موفق‌تر هستند؟ *(نهایی دی ۱۴۰۰ و شهریور ۱۴۰۲)*

۵۱- انسان می‌تواند صفات و اسماء الهی را بشناسد، اما نمی‌تواند به ..... خداوند پی ببرد. *(نهایی دی ۹۷)*

عدم درک توسط ذهن انسان

می‌توانیم بشناسیم، امّا نمی‌توانیم ذات و چیستی او را دریابیم؛ از همین رو پیامبراکرم ﷺ فرموده است:

تَفَکَّروا فی کُلِّ شَیءٍ وَلا تَفَکَّروا فی ذاتِ اللّٰهِ[1]

پاسخ به یک پرسش

چگونه می‌توان خدا را دید؟

رؤیت خداوند با چشم غیرممکن است، زیرا چشم ساختار مادی و جسمانی دارد و فقط از اشیا می‌تواند عکس‌برداری کند؛ آن‌هم اشیایی که طیف نوری قابل درک برای چشم را منعکس کنند؛ مثلاً چشم ما نورهای مادون قرمز و ماورای بنفش را نمی‌بیند. بنابراین، چشم حتّی توانایی دیدن همه اشیای مادی را هم ندارد، چه برسد به موجودات غیرمادی (مانند فرشتگان) و از این بالاتر به وجود مقدس خداوند که هیچ شکل و تصویری و هیچ طول و عرض و ارتفاعی ندارد. بنابراین، خداوند را نه تنها در این دنیا نمی‌توان با چشم مادی دید، بلکه در آخرت نیز نمی‌توان او را با این چشم مشاهده کرد.

غیرمادی هستند.

خداوند هیچ‌گاه قابل دیدن مادی نیست.

لا تُدرِکُهُ الأَبصارُ — چشم‌ها او را در نمی‌یابند

وَ هُوَ یُدرِکُ الأَبصارَ — و اوست که دیدگان را در می‌یابد

وَ هُوَ اللَّطیفُ الخَبیرُ[2] — و او لطیف و آگاه است

فردوسی، شاعر حماسه سرا، در ابتدای شاهنامه با الهام از قرآن کریم و امامان بزرگوار، همین معانی را در قالب شعر به ما رسانده است. او می‌گوید:

به‌نام خداوند جان و خرد — کزین برتر اندیشه برنگذرد

خداوند نام و خداوند جای — خداوند روزی‌دهِ رهنمای

خداوند کیوان و گردان سپهر — فروزندهٔ ماه و ناهید و مهر

ز نام و نشان و گمان برترست — نگارندهٔ بر شده گوهر است[1]

اشاره به جسمانی نبودن خداوند

به بینندگان آفریننده را — نبینی، مرنجان دو بیننده را[2]

نیابد بدو نیز اندیشه راه — که او برتر از نام و از جایگاه[3]

خرد گر سخن برگزیند همی — همان را گزیند که بیند همی

درک کردن

ستودن نداند کس او را چو هست — میان بندگی را بباید بست[4]

اما نوعی از دیدن وجود دارد که نه تنها امکان‌پذیر است، بلکه از برترین هدف‌های زندگی است و هر کس باید برای رسیدن به چنین دیدنی تلاش کند. این مرتبه، دیدن به وسیلهٔ «قلب» و ملاقات با خداست.

درک درونی خداوند

دوست نزدیک‌تر از من به من است — وین‌عجب‌تر که من از وی دورم

چه کنم با که توان گفت که دوست — در کنار من و من مهجورم[5]

اندیشه و تحقیق

با وجود شباهت‌های ظاهری رابطهٔ خدا و جهان با رابطهٔ ساعت‌ساز و ساعت، تفاوت‌های این دو رابطه را بنویسید.

۱۳

حدیث پیامبر اکرم ﷺ (تفکّروا فی کلّ شیءٍ ...)

موضوع حدیث: عدم درک ذات و چیستی خداوند

پیام حدیث: در هر چیزی می‌توان فکر کرد و شناخت داشت، به‌جز ذات و چیستی نامحدود خداوند.

نکته مفهومی

- تفکر در ذات، ماهیت و چیستی خداوند ⟸ غیرممکن
- تفکر در هستی، صفات و کیستی خداوند ⟸ ممکن

دیدن خداوند
- چشم انسان فقط اجسام مادی را می‌بیند که طیف نوری قابل درک دارند.
- چشم انسان همهٔ اجسام مادی را نمی‌بیند.
- چشم انسان اجسام غیرمادی مانند فرشتگان و ذات مقدس خداوند را نمی‌بیند.

نکته نه در این جهان و نه در جهان آخرت نمی‌توان خدا را با چشم دید.

سورهٔ انعام، آیهٔ ۱۰۳ ﴿لا تدرکه الابصار و هو ...﴾

موضوع آیه: عدم رؤیت جسمانی خداوند

پیام‌های آیه:

۱- خداوند را نمی‌توان با چشم عادی دید.

۲- در جهان آخرت هم خداوند دیدنی نیست.

شعر فردوسی (به بینندگان ...)

موضوع شعر: دیدن خداوند

پیام شعر: خداوند را با چشم مادی نمی‌توان دید.

دیدن خداوند دیدنی است که به وسیلهٔ قلب انجام می‌پذیرد.

خداوند و ساعت‌ساز
- شباهت: هر دو سازنده هستند.
- تفاوت: ساعت از سازنده بی‌نیاز است، اما جهان به خداوند وابسته است.

شعر سعدی (دوست نزدیک‌تر از من ...)

موضوع شعر: ملاقات با خدا

پیام شعر: انسان می‌تواند با قلب خود خداوند را درک کند، زیرا او به انسان نزدیک است.

سؤال‌های امتحانی

۵۲- براساس حدیث «تفکّروا فی کلّ شیءٍ و لا تفکّروا فی ذات الله»، چرا انسان از تفکر در ذات الهی نهی شده است؟ (نوبتی شهریور ۱۴۰۰)

۵۳- پیام حدیث «تفکّروا فی کلّ شیءٍ و لا تفکّروا فی ذات الله» چیست؟

۵۴- چرا رؤیت خداوند و فرشتگان با چشم امکان‌پذیر نیست؟

۵۵- آیهٔ شریفهٔ ﴿لا تدرکه الابصار و هو یدرك الابصار﴾ به کدام ویژگی خداوند اشاره دارد؟

۵۶- بیت «به بینندگان آفریننده را / نبینی، مرنجان دو بیننده را» از فردوسی، به چه موضوعی اشاره می‌کند؟

۵۷- مرتبهٔ دیدن خداوند به وسیلهٔ ..... و ملاقات با خداست.

۵۸- نوعی از دیدن خداوند امکان‌پذیر است و از برترین هدف‌های زندگی است. (درست / نادرست)

خلاصهٔ نموداری درس اول: هستی‌بخش

اندیشه

- بذری است که در ذهن جوانه می‌زند.
- در دل و قلب ریشه می‌دواند.
- برگ و بار آن به صورت اعمال ظاهر می‌شود.
- **پیامبر اکرم** ﷺ: «افضل العبادة ادمان التفکر» بیانگر این است که برترین عبادت، تفکر در مورد خداوند و قدرت (صفات) اوست.

نیازمندی جهان به خدا در پیدایش

- انسان براساس فطرت خود خدا را می‌یابد، حضورش را درک می‌کند.
- قرآن ما را به معرفت عمیق فرامی‌خواند و راه‌های گوناگون برای درک وجود او و شناخت افعال او به ما نشان می‌دهد.
- مقدمهٔ اول: ما و پدیده‌های اطراف ما وجودمان از خودمان نیست.
- مقدمهٔ دوم: هر موجودی که وجودش از خودش نیست برای موجودشدن به پدیدآورنده‌ای نیازمند هستند که خودش پدیده نباشد.
- نتیجه: ما و پدیده‌های جهان در پدیدآمدن به آفریننده‌ای نیاز داریم که خودش پدیده نباشد، این موجود برتر خداست.

نیازمندی جهان به خدا در بقا

1. رابطهٔ جهان با خدا مانند رابطهٔ بنّا با ساختمان نیست، زیرا بنّا فقط مصالح را با هم ترکیب می‌کند، ولی خداوند خالق همهٔ این مصالح و خود بنّاست.
2. رابطهٔ جهان با خداوند تا حدودی مانند رابطهٔ مولد برق با جریان برق است، چون پس از خلقت هم جهان وابسته به خداست.
3. شعر «ما همه شیران ولی شیر علم / حمله‌مان از باد باشد دم‌به‌دم» بیانگر نیازمندی ما و موجودات در بقاست.

تدبر در آیات

1. **آیهٔ** ﴿یا ایها الناس انتم الفقراء ...﴾ بیانگر نیازمندی جهان به خداوند در پیدایش است.
2. **آیهٔ** ﴿یساله من فی السّماوات و الارض ...﴾ بیانگر نیازمندی جهان به خداوند در بقاست.

آگاهی سرچشمهٔ بندگی

1. انسان آگاه دائماً سایهٔ لطف و رحمت خدا را احساس می‌کند. هر چه معرفت او بیشتر باشد بیشتر احساس بندگی می‌کند.
2. افزایش خودشناسی ← درک بیشتر فقر و نیاز ← افزایش بندگی
3. **حدیث پیامبر** ﷺ «اللّهم لا تکلنی الی نفسی طرفة عینٍ ابداً» بیانگر افزایش بندگی و درک آن است.

نور هستی

- خداوند نور هستی است، زیرا نور
  - خودش آشکار است.
  - سبب پیدایش و آشکارشدن سایر چیزها می‌شود.
- خداوند نور هستی است؛ یعنی تمام موجودات نور خود را از او می‌گیرند و هر موجودی در حد خود تجلی خداوند و نشانگر اوست.
- **آیهٔ** ﴿اللّه نور السّماوات و الارض﴾ بیانگر این است که خداوند نور هستی است.
- **حدیث** «ما رأیت شیئاً الّا و رأیت اللّه و قبله و بعده و معه» بیانگر این است که موجودات تجلی وجود خداوند هستند.
- با هر چیزی خدا را دیدن که معرفتی عمیق و والاست، امّا برای جوانان و نوجوانان به دلیل پاکی و صفای قلب دست‌یافتنی است.

ناتوانی در شناخت ذات و چیستی خداوند

1. موضوعاتی که ما می‌فهمیم و درک می‌کنیم موضوعاتی محدود هستند.
2. موضوعاتی که نامحدود هستند در حدود فهم و درک ما نیستند. ← خداوند نامحدود است و ذهن نمی‌تواند بر آن احاطه پیدا کند و درک کند.

- **حدیث** «تفکّروا فی کل شی و لا تفکّروا فی ذات اللّه» بیانگر نامحدودبودن ذات الهی و درک‌نکردن آن است.

ردیف	آزمون جمع‌بندی درس اول	دین و زندگی انسانی دوازدهم	kheilisabz.com	نمره
الف	**ترجمه‌وپیام‌آیات**			
	۱- آیهٔ شریفهٔ ﴿یسأله من فی السّماوات و الارض کلّ یومٍ هو فی شأنٍ﴾ را ترجمه کنید.			۱
	۲- با توجه به آیهٔ شریفهٔ ﴿یا ایّها الناس انتم الفقراء الی الله و الله هو الغنی الحمید﴾ نیاز انسان به خدا شامل چه چیزهایی می‌شود؟		(نهایی خرداد ۹۹)	۰/۵
	۳- حدیث شریف «افضل العبادة ادمان التفکر فی الله و فی قدرته»، کدام مورد را بهترین عبادت بیان می‌کند؟			۰/۵
ب	**درستی یا نادرستی هر یک از گزاره‌های زیر را با علامت (✔ و ✘) نشان دهید.**		✔ ✘	
	۴- یک موجود فقط در صورتی در وجود خود نیازمند به دیگری است که خودش ذاتاً موجود باشد.	(نهایی خارج خرداد ۱۴۰۱)	☐ ☐	۰/۵
	۵- رابطهٔ خداوند با جهان، تا حدی شبیه به رابطهٔ مولد برق با جریان برق است.	(نهایی خارج خرداد ۹۹)	☐ ☐	۰/۵
	۶- قرآن کریم ما را به معرفت عمیق‌تر در مورد خداوند دعوت می‌کند.		☐ ☐	۰/۵
	۷- خداوند نور هستی است؛ یعنی همهٔ موجودات وجود خود را از او می‌گیرند.		☐ ☐	۰/۵
	۸- موجودات دائماً در حال بیان عرض نیاز با زبان حال به درگاه الهی هستند.		☐ ☐	۰/۵
	۹- انسان‌های آگاه هم گاهی از نیازهای دائمی خود به خداوند غافل هستند.		☐ ☐	۰/۵
ج	**جملات زیر را با کلمات مناسب کامل کنید.**			
	۱۰- خداوند نور هستی است؛ یعنی تمام موجودات ..... را از او می‌گیرند و به سبب او آشکار می‌شوند.		(نهایی خارج دی ۹۹)	۰/۵
	۱۱- پدیده‌ها که وجودشان از خودشان نیست، برای موجودشدن نیازمند ..... هستند که خودش پدیده نباشد.			۰/۵
د	**به پرسش‌های زیر پاسخ کوتاه دهید.**			
	۱۲- انسان و سایر موجودات در چه مراحلی به خداوند متعال نیاز دارند؟		(نهایی خارج دی ۹۹)	۰/۵
	۱۳- مقدمهٔ دوم استدلال برای نیازمندی به خدا را در پیدایش مختصر بیان کنید.			۰/۵
	۱۴- نتیجهٔ افزایش خودشناسی چیست؟			۰/۵
ه	**اصطلاح زیر را تعریف کنید.**			
	۱۵- نور:			۰/۵
و	**به پرسش‌های زیر پاسخ تشریحی دهید.**			
	۱۶- انسان چگونه می‌تواند در هر چیزی خدا را مشاهده کند؟			۱
	۱۷- چه موجوداتی را انسان نمی‌تواند درک کند؟			۱
	جمع نمرات			۱۰

پاسخ سؤال‌های امتحانی

۱- گزینهٔ «الف»
۲- برترین عبادت اندیشیدن مداوم دربارهٔ خدا و قدرت خداست.
۳- نتیجه و برگ و بار اندیشه به صورت عمل انسان ظاهر می‌شود.
۴- درست ۵- ذهن ـ اعمال
۶- برترین عبادت تفکر در مورد خداوند است.
۷- نادرست ـ پدیدآورنده وجودش باید از خودش باشد.
۸- فطرت خویش
۹- نادرست ـ در مقدمهٔ اول ویژگی‌های پدیده‌ها را بیان می‌کنیم.
۱۰- معرفت عمیق‌تر ۱۱- درست
۱۲- مقدمهٔ دوم را بیان می‌کند.
۱۳- مقدمهٔ اول: ما و همهٔ پدیده‌های جهان وجودمان از خودمان نیست؛ یعنی نمی‌توانیم خود را به وجود بیاوریم.
مقدمهٔ دوم: هر پدیده‌ای که وجودش از خودش نباشد، نیازمند پدیدآورنده‌ای است که وجودش از خودش باشد، چون تنها موجودی که وجودش از خودش است می‌تواند به دیگران هستی ببخشد.
نتیجه: پدیدآورنده و هستی‌بخش که وجودش از خودش است، خداوند نام دارد.
۱۴- این ویژگی را دارد که وجودش از خودش است و در این وجود به کسی وابسته و نیازمند نیست.
۱۵- پدیده موجودی است که وجودش از خودش نیست و نیازمند پدیدآورنده است.
۱۶- نادرست ـ می‌گوید هر پدیده‌ای نیازمند به آفریننده است، نه هر موجودی.
۱۷- نادرست ـ هر پدیده‌ای به آفریننده نیازمند است. خدا موجود است، ولی آفریننده نیاز ندارد.
۱۸- عقلانی ـ عقلی
۱۹- تسلسل علت‌ها یعنی سلسلهٔ علت‌ها و معلول‌هایی که پشت سر هم می‌آیند، بدون این‌که ابتدایی داشته باشند تا بی‌نهایت ادامه پیدا کنند و به هیچ علتی که خودش معلول نیست، ختم نشوند و این تسلسل محال است.
۲۰- گزینهٔ «الف»
۲۱- نادرست ـ رابطهٔ بنّا و ساختمان مانند رابطهٔ جهان و خداوند نیست.
۲۲- زیرا بعد از ساختن ساختمان دیگر نیازی به وجود بنّا نیست، ولی جهان و همه‌چیز را خدا آفریده، بنّا صرفاً مصالح را در کنار هم قرار می‌دهد.
۲۳- گزینهٔ «ب»
۲۴- یعنی موجودات جهان و کل جهان هم در پیدایش و هم در بقا به خداوند وابسته و محتاج هستند.
۲۵- نیازمندی
۲۶- ویژگی کنار هم قراردادن مصالح و چینش مصالح
۲۷- انسان هم در پیدایش و هم در بقا به خداوند نیازمند است.
۲۸- درست ۲۹- بندگی
۳۰- افزایش بندگی نسبت به خداوند
۳۱- نیازمندی در بقا به خداوند
۳۲- نیازمندی در پیدایش و بقا به خداوند
۳۳- لطف و رحمت الهی
۳۴- افزایش خودشناسی و درک فقر و نیاز نسبت به خداوند
۳۵- ای مردم، شما به خداوند نیازمند هستید و تنها خداست که بی‌نیاز ستوده است.
۳۶- خداوند هم موجودات را به عرصهٔ هستی می‌آورد و به خاطر خداوند همه‌چیز پیدا می‌شود و هستی می‌یابد.
۳۷- نور
۳۸- هر موجودی در حد خودش آیه و نشانه‌ای از وجود خداست.
۳۹- بیانگر درک فقر و نیازمندی به خداوند
۴۰- وجود و صفات خداوند
۴۱- انسان با دقت در جهان هستی در هر چیزی خدا را مشاهده می‌کند و علم و قدرت او را می‌بینند.
۴۲- با دقت و اندیشه در جهان هستی نگاه کنیم.
۴۳- درست
۴۴- زیرا خداوند حقیقتی نامحدود دارد و ذهن ما گنجایشی محدود دارد.
۴۵- نادرست ـ صفات خداوند را می‌توان درک کرد.
۴۶- اگر قدم پیش بگذارد و با عزم و تصمیم قوی حرکت کند.
۴۷- معرفتی عمیق و والاست که در نگاه نخست، مشکل به نظر می‌آید، امّا هدفی قابل دسترس است.
۴۸- با مشاهدهٔ دقیق و اندیشه در جهان می‌توان در هر چیزی خدا را مشاهده کرد و علم و قدرت او را دید.
۴۹- داشتن پاکی و صفای قلب
۵۰- زیرا پاکی و صفای قلب دارند. ۵۱- چیستی و ذات
۵۲- زیرا انسان چیستی خداوند را نمی‌تواند درک کند، فقط صفات و وجود او برایش قابل درک است.
۵۳- انسان باید به تفکر در هستی و صفات خداوند بپردازد و از تفکر در چیستی و ذات او نهی شده است.
۵۴- زیرا فرشتگان و خداوند مادی نیستند و چشم توانایی دیدن چیزهای مادی را دارد.
۵۵- غیرجسمانی بودن خداوند
۵۶- غیرجسمانی بودن خداوند و دیده‌نشدن با چشم مادی
۵۷- قلب ۵۸- درست

پاسخ آزمون جمع‌بندی درس اول

۱- هر آن‌چه در آسمان‌ها و زمین است، پیوسته از او درخواست می‌کند. او همواره دست‌اندرکار امری است.
۲- پیدایش و بقا
۳- اندیشیدن مداوم در مورد خدا و صفات الهی مانند قدرت او
۴- نادرست ـ اگر ذاتاً موجود باشد، نیاز به دیگری ندارد.
۵- درست ۶- درست ۷- درست
۸- درست
۹- نادرست ـ انسان آگاه از نیاز به خدا غافل نیست.
۱۰- وجود ۱۱- پدیدآورنده‌ای ۱۲- پیدایش و بقا
۱۳- پدیده‌هایی که وجودشان از خودشان نیست، برای موجودشدن نیازمند پدیدآورنده‌ای هستند که پدیده نباشد.
۱۴- درک بیشتر فقر و نیاز
۱۵- نور چیزی است که خودش پیدا و آشکار است و سبب پیدایی اشیای دیگر هم می‌شود.
۱۶- اگر قدم پیش بگذاریم و با عزم و تصمیم حرکت کنیم به یقین خداوند هم کمک خواهد کرد و لذت چنین معرفتی را به ما خواهد چشاند.
۱۷- موضوعاتی که نامحدود هستند ذهن ما گنجایش درک آن‌ها را ندارند؛ زیرا لازمهٔ شناخت هر چیزی احاطه و دسترسی به آن است.

نمونه امتحان نیم‌سال دوم	رشته: ادبیات و علوم انسانی	دین و زندگی ۳	
امتحان شمارهٔ (۶) ـ نهایی خردادماه ۱۴۰۳	مدت امتحان: ۸۵ دقیقه	kheilisabz.com	
ردیف			نمره

الف **با توجه به آیات قرآن و روایات، پاسخ دهید.**

۱- آیهٔ شریفهٔ ﴿إِنَّ الأَرْضَ لِلّهِ يُورِثُها مَن يَشَاءُ مِن عِبَادِهِ وَ العَاقِبَةُ لِلمُتَّقِينَ﴾ را ترجمه کنید. ۱

۲- آیهٔ شریفهٔ ﴿وَ مَنْ جاءَ بالسَّيِّئَةِ فَلا يُجْزى إِلَّا مِثلَها﴾، بیانگر کدام سنت الهی است؟ ۰/۵

۳- منظور از «نور هستی» بودن خداوند، در آیهٔ شریفهٔ ﴿اللهُ نورُ السَّماواتِ و الأَرضِ﴾ چیست؟ ۱

۴- حدیث شریف «گاهی یک لحظه گناه، اندوه طولانی به دنبال دارد.»، به کدام‌یک از آثار گناه اشاره دارد؟ ۰/۵

۵- کلام نورانی صدیقهٔ کبری علیهاالسلام که فرمودند: «هر سؤالی که به نظرت می‌آید، بپرس.» نمونه‌ای از تلاش مسلمانان صدر اسلام برای تحقق کدام معیار تمدن اسلامی است؟ ۰/۵

ب **درستی یا نادرستی گزاره‌های زیر را با صحیح یا غلط مشخص کنید.**

	✔	✘	
۶- به زبان آوردن «استغفر الله» بدون پشیمانی قلبی، توبه محسوب می‌شود.	☐	☐	۰/۵
۷- انسان موحّد هیچ حادثه‌ای را در عالم بدون حکمت نمی‌داند.	☐	☐	۰/۵
۸- استفاده از موسیقی، خواه سنتی و خواه غیرسنتی حرام است.	☐	☐	۰/۵

ج **گزینهٔ درست را انتخاب کنید.**

۹- مصرع «گر نبودی اختیار این شرم چیست؟» به کدام‌یک از نشانه‌های وجود اختیار اشاره دارد؟ ۰/۵

۱) احساس رضایت و پشیمانی ۲) مسئولیت‌پذیری ۳) تفکر و تصمیم

۱۰- حق تعیین سرنوشت و دخالت مردم در امور خود، مربوط به کدام حوزه از تمدن جدید است؟ ۰/۵

۱) عدل و قسط ۲) علم ۳) خانواده

۱۱- رسول اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله از همان ابتدای دعوت، مردم را به چه امری فراخواند؟ ۰/۵

۱) عدالت‌محوری ۲) تشکیل حکومت اسلامی ۳) یکتاپرستی

د **اصطلاحات زیر را تعریف کنید..** ۱

۱۲- الف) اخلاص در کاربرد دینی

ب) حکمت

هـ **کشف ارتباط:** ۱/۵

۱۳- ارتباط موارد سمت راست و چپ را تعیین کنید. (در سمت چپ یک مورد اضافی است.)

الف) آفرینش جهان توسط چند مبدأ	۱) توحید در ولایت
ب) «پرورش‌دهندهٔ حقیقی» بودن خداوند	۲) شرک در ربوبیت
ج) حق تصرف خداوند در امور عالم	۳) توحید در ربوبیت
	۴) شرک در خالقیت

و **متن زیر را بخوانید و به سؤالات آن پاسخ دهید.**

«سعید در مسیر مدرسه باید از خیابانی که بسیار شلوغ بود، عبور می‌کرد. به دلیل عجله‌داشتن برای رسیدن به جلسهٔ امتحان نهایی، بدون توجه به پل عابر پیاده از وسط خیابان رد شد. ناگهان خودرویی با او برخورد کرد و دچار شکستگی از ناحیهٔ پا شد. سعید در توجیه این اتفاق با خودش می‌گفت قدر و قضای الهی بر این بود و راه گریزی از آن نبود.»

۱۴- اگر سعید از پل عابر عبور می‌کرد، چه قضایی برای او رقم می‌خورد؟ ۰/۲۵

۱۵- برداشت نابه‌جای سعید از قدر و قضای الهی چه بود؟ ۰/۷۵

نمونه امتحان نیم‌سال دوم		رشته: ادبیات و علوم انسانی	دین و زندگی ۳
ردیف	امتحان شمارهٔ (۶) ـ نهایی خردادماه ۱۴۰۳	مدت امتحان: ۸۵ دقیقه	kheilisabz.com	نمره
ز	**به‌سؤالات زیر پاسخ کوتاه دهید.**		
	۱۶- بنا بر اقرار شیطان، او توانایی فریب‌دادن چه کسانی را ندارد؟		۰/۵
	۱۷- مهم‌ترین ابزار هماوردی میان حق و باطل در جهان امروز چیست؟		۰/۵
	۱۸- چرا شیطان، انسان را گام‌به‌گام و آهسته به سمت گناه می‌کشاند؟		۰/۵
	۱۹- دو مورد از آثار مثبت و دو مورد از آثار منفی تمدن جدید در حوزهٔ علم را بنویسید.		۱
	۲۰- بنا بر فرمودهٔ پیامبر ﷺ، چه رفتارهایی نسبت به گناه، از خود گناه بدتر است؟ چهار مورد بنویسید.		۱
ح	**به‌سؤالات زیر پاسخ کامل دهید.**		
	۲۱- توضیح دهید آیا می‌توان به عنوان یک مسلمان بگویم من موحد هستم، ولی «بُعد اجتماعی توحید» را قبول ندارم؟		۱
	۲۲- از چه رو امام خمینی رحمه‌الله، بهار توبه را ایّام جوانی می‌داند؟		۱
	۲۳- زنان تاریخ‌ساز خانوادهٔ پیامبر ﷺ به عنوان الگوی تمام‌عیار عفاف، حیا و پوشش اسلامی، چه نکاتی را به مؤمنین می‌آموزند؟ نام دو تن از این زنان بزرگوار را ذکر کنید؟		۱
	۲۴- جایگاه زن پیش از ظهور اسلام، چگونه بوده است؟ توضیح دهید.		۱
	۲۵- سنت «ابتلاء» را به عنوان یکی از سنت‌های الهی شرح دهید.		۱
	۲۶- دین اسلام از مسلمانان در عرصهٔ ورزش و سلامتی چه می‌خواهد؟ توضیح دهید.		۱/۵
	جمع نمرات		۲۰

پاسخ‌نامهٔ تشریحی امتحان شمارهٔ (۶)

۱- همانا زمین از آنِ خداست (۰/۲۵) به هر یک از بندگانش بخواهد به ارث می‌دهد. (۰/۵) و سرانجام، از آنِ پرهیزکاران است. (۰/۲۵)

۲- سنت سبقت رحمت الهی بر غضب (۰/۵)

۳- یعنی تمام موجودات، وجود خود را از او می‌گیرند. یا (تمام موجودات به سبب او پیدا و آشکار شده و پا به عرصهٔ هستی می‌گذارند.) (۰/۵) و وجودشان به وجود او وابسته است. یا (هر چیزی در جهان آیه‌ای از آیات الهی و در حد خودش تجلی صفات خداست.) (۰/۵)

۴- از بین بردن آرامش خاطر (۰/۵)

۵- رشد و بالندگی علم و فرهنگ (۰/۵) یا (علم‌آموزی و خردورزی)

۶- غلط (۰/۵)

۷- صحیح (۰/۵)

۸- غلط (۰/۵)

۹- گزینهٔ «۱» (۰/۵)

۱۰- گزینهٔ «۱» (۰/۵)

۱۱- گزینهٔ «۳» (۰/۵)

۱۲- الف) شخص عملش را فقط برای رضای خدا (۰/۲۵) به همان‌گونه که او دستور داده انجام دهد. (۰/۲۵)

ب) به معنای علم محکم و استوار و به دور از خطاست که هدف درست و راه رسیدن به آن را نشان می‌دهد و مانع لغزش‌ها و تباهی‌ها می‌شود. (۰/۵)

۱۳- الف) ← ۴ ـ شرک در خالقیت (۰/۵)

ب) ← ۳ ـ توحید در ربوبیت (۰/۵)

ج) ← ۱ ـ توحید در ولایت (۰/۵)

۱۴- به سلامت از عرض خیابان عبور می‌کرد. (۰/۲۵)

۱۵- برداشت نابه‌جای سعید چنین بود که ما هیچ اختیاری در تعیین سرنوشت خود نداریم و اگر قرار باشد حادثه‌ای برای ما رخ دهد، این اتفاق خواهد افتاد و ما نمی‌توانیم تغییری در آن ایجاد کنیم؛ بنابراین حرکت و تغییر مکان و تصمیم‌گیری براساس دستور عقل بی‌فایده است. (۰/۷۵)

۱۶- مؤمنان بااخلاص (مخلصین یا بندگان بااخلاص) (۰/۵)

۱۷- شبکهٔ جهانی اطلاع‌رسانی (اینترنت) (۰/۵)

۱۸- تا انسان متوجه زشتی گناه و قبح آن نشود و اقدام به توبه نکند. (۰/۵)

۱۹- مثبت: ۱- رشد سریع علم ۲- توانایی بهره‌مندی بیشتر از طبیعت (هر مورد (۰/۲۵))

آثار منفی: ۱- مصرف‌زدگی ۲- نابودی طبیعت ۳- علم‌زدگی (ذکر ۲ مورد) (هر مورد (۰/۲۵))

۲۰- ۱- کوچک‌شمردن گناه ۲- افتخارکردن به گناه ۳- شادمانی‌کردن بر گناه ۴- اصرار بر گناه (هر مورد (۰/۲۵))

۲۱- خیر (۰/۲۵)؛ میان بعد فردی و بعد اجتماعی توحید رابطهٔ متقابل وجود دارد. هر قدر که مردم یک جامعه به سوی توحید حرکت کنند، ارکان جامعه نیز بیشتر رنگ توحید به خود می‌گیرد، (۰/۵) همان‌طور که هر قدر نهادهای اجتماعی در خدمت اجرای قوانین الهی باشد، زمینه برای رشد انسان‌ها و حرکت به سوی خداوند و زندگی موحدانه آسان‌تر می‌گردد. (۰/۲۵)

۲۲- زیرا در جوانی بار گناهان کم‌تر و تیرگی قلب و ظلمت درون اندک‌تر و شرایط توبه سهل و آسان‌تر است. (۰/۵) انسان در پیری حرص، طمع، حب جاه و مال و طول آرزویش بیشتر است. (۰/۵) (نوشتن عین عبارات سخن امام رحمه‌الله‌علیه، ضرورت ندارد و رساندن مفهوم کافی است.)

۲۳- می‌آموزند که توجه به مقام و منزلت زن به معنی بی‌بندوباری، نگاه ابزاری به او و یا به معنی هوس‌رانی و متزلزل ساختن بنیان خانواده نیست. (۰/۵) حضرت فاطمه علیهاالسلام، حضرت خدیجه علیهاالسلام و حضرت زینب علیهاالسلام.

۲۴- در آن عصر زن همچون کالا در نظر گرفته می‌شد (۰/۲۵) و در بسیاری از اقوام و قبایل از کم‌ترین حقوق فردی و اجتماعی (۰/۲۵) حتی حق مالکیت برخوردار نبود، (۰/۲۵) تولد دختر در خانواده، سرافکندگی آن خانواده را به دنبال داشت. (۰/۲۵)

۲۵- سنت ابتلاء به معنای قراردادن فرد در شرایط و موقعیتی است که صفات درونی خود را بروز دهد؛ این عام‌ترین و فراگیرترین سنت الهی است که شامل همهٔ انسان‌ها در همهٔ دوران‌ها می‌شود و موفقیت در هر مرحله از امتحان سبب ورود به مرتبهٔ برتر می‌شود. تمامی حوادث زندگی می‌تواند زمینهٔ امتحان الهی باشد. (۱)

۲۶- دین اسلام از مسلمانان می‌خواهد برای سلامتی و تندرستی خود بکوشند و از هر کاری که تندرستی را به خطر می‌اندازد، دوری کنند. (۰/۵) علاوه بر این خوب است هر مسلمانی بکوشد تا بدنی قوی و نیرومند داشته باشد تا در زندگی از سلامت برخوردار باشد و بتواند بهتر فعالیت کند (۰/۵) و در هنگام خطر و مبارزه با دشمنان دین پیروزمندانه عمل نماید. (۰/۵)